

MINDENT ÁTHATÓ GYANAKVÁS

Barnás Ferenc: Életünk végéig

Az *Életünk végéig* ambivalens kötet. Saját fikcionalitását hangsúlyozza, miközben életrajzi áthallások sorát vonultatja fel. Egyes szám első személyben beszél el egy közel ötvenfős család történetét. Személyes nézőpontja ellenére a narrátor folyamatosan másokra tereli a szót, a szereplők többségéről azonban csak felületes információkat kapunk. Barnás Ferenc családrégénye nagy várakozásokat ébreszt az olvasóban, azonban kérdéses, hogy képes-e fenntartani az érdeklődést a történet végéig.

A szöveg én-elbeszélője a középkorú, filozófiatörténész végzettségű Paulich Sebestyén (Sepi), aki pályája elhagyását követően teremőrként dolgozik a Duna-parton álló Objektben. A férfi az őrzött terület monoton bejárása közben folyamatos gondolati munkát végez: új könyvének elméleti kidolgozása foglalkoztatja. Ebből azonban állandóan kizökkentik a családi ügyek, amelyek hatására az elbeszélő fókusza szüleine, kilenc (még életben lévő) testvérére, valamint Lil nevű fiatal szerelmére irányul. A nagyjából tíz évet átfogó cselekmény a családtagok életének eseményeiből áll össze, amelyekről Sepi szenvtelenül, tárgyilagos hangnemben számol be. A rokonaival folytatott telefonok és találkozások (vagy éppen azok elmaradása) arra készítetik, hogy állandóan a családon belüli viszonyait elemezze, megakadályozva a férfit az íráshoz szükséges szabadság, függetlenség elérésében. Könyve(i) alkotásának folyamatát ezáltal nem pusztán végigkíséri családjának története, hanem előbb-utóbb az válik írásának tárgyává is.

A régényben számtalan mellékszereplő bukkan fel, akikről nevükön és foglalkozáson kívül alig tudunk meg valamit. A személyes nézőpontból érthető módon következik, hogy a nagy rokonság, a barátok, ismerősök különböző mértékben gyakorolnak hatást Sepire, azonban a karakterek többsége pusztán az önvizsgálat eszköze, súlytalanok maradnak a cselekményben. Ilyen például a Dániában élő unokahúg, Tilde, akit az elbeszélő sietve látogat meg egy pszichiátria rehabilitációs részlegén, hogy aztán pár nappal később bármiféle valós kommunikáció nélkül búcsúzzon el tőle. Annak ellenére, hogy a teljesítménykényszer és a szülői érzéketlenség terhe alatt összeomló lányhoz „gyerekkora óta közel állt” (215.), az elbeszélő a továbbiakban semmiféle felelősséget nem vállal érte. Ennél is megdöbbentőbb érdektelensége saját lányával és unokáival szemben, akiknek születéséről a szöveg különböző pontjain mindössze egy-egy mondatban emlékezik meg.

Ugyanakkor kisebb számban megjelennek komplex, plasztikus karakterek is a kötetben, akik sorsa – a főszereplő sok esetben banális problémáival szemben – tényleges drámát hordoz. A letragikusabb sorsú szereplő a családító au-

*Kalligram Kiadó
Budapest, 2019
456 oldal, 3990 Ft*

toriter személyével megbirkózni képtelen Magda, aki egész életét az idős szülők ápolásának szenteli. Elvesztésüket követően a nő hatvanévesen kényszerül arra, hogy saját döntéseket hozzon, egyedül boldoguljon. Sepi azonban annak ellenére sem képes megértéssel fordulni a rendszeresen sírógörcsökben kitörő, hiperérzékeny nővére felé, hogy tisztában van az asszony áldozatával, aki korábban „második anyjaként” (299.) gondoskodott róla. Önzéséből következően hagyja figyelmen kívül azt is, hogy a huszonöt éven keresztül munkanélküli, kölcsönök között lavírozó öccse, Lalika komoly függőségben szenved. Az énközpontú főszereplő ezért nemcsak ellenszenves a cselekmény bizonyos részein, hanem érthetetlen is. Adódik a kérdés, hogy ha valaki szükségesnek érzi ilyen sok személy bemutatását és találkozáik dokumentálását, miért tud mégis ennyire keveset azok életéről és gondolkodásmódjáról?

Az elbeszélő folyamatosan az elhallgatás eszközével él, valamint késlelteti a lényegesnek tűnő információk közlését, a jelenetek váratlan pontokon szakadnak meg. Ez a kötet első felében még képes fenntartani a feszültséget, később azonban rendkívül zavaróvá válik, hiszen csaknem az összes jelentőségtelnek vélt történés következmény nélkül marad. A meglehetősen erős nyitójelenetben például a kórházban fekvő Sepi irtózatossá válik, amelyek hatására szinte látomásos tudatállapotba kerül. A magyar egészségügyi viszonyok megjelenítését követően kiderül, hogy prosztratadaganattal műtötték, ennek következményeként pedig az impotencia veszélye fenyegeti. Ez alapján az olvasó jogosan számít egy betegségrarratíva kibontakozására, ám a regény további részében csupán egy indonéziai utazás során esik szó a problémáról. Az elbeszélő nemcsak előttünk, hanem szerelme, Lil előtt is hallgat a betegségéről, majd a gyógyulásról is mellékesen, mindössze egyetlen mondatban emlékezik meg. A későbbiekben az új könyv megírásának folyamata is háttérbe szorul. A *H:M* című szöveg megjelenéséről egy időbeli ugrás által csak utólag értesülünk, annak ellenére, hogy az előzetes gondolkodás és készülődés bemutatása a regény elejének szerves részét képezi.

Az elvárások kijátszása alapvetően nem lenne probléma, hiszen a meglepő elbeszélés-technikai, poétikai vagy történetvezetési megoldásokat bravúrosan alkalmazó kötetek nagy hatást gyakorolhatnak az olvasóra. Barnás regénye azonban semmiféle kárpótlást nem nyújt az elbeszélés során félbehagyott történetszálakért. Valószínűleg az író célja éppen a monoton mindennapokat magukba sűrítő évek és életek bemutatása volt, amelyekben egy-két lényeges esemény (esküvők, temetések és költözések) mellett a történetek többsége esetleges, és ezáltal értelmetlen marad. Ezt a hatást erősíti a helyenként kényszeresen dokumentáló beszédmód és a poétikai eszközöktől szinte teljesen mentes nyelvezet, amely azonban kevésbé feszes és fegyelmezett, mint az író korábbi szövegeiben.

Az elbeszélés-technika mellett az elhallgatások a családon belüli viszonyok ábrázolásának is fontos részét képezik. A testvérek folyamatosan titkolóznak, pletykálgodnak, egymáson keresztül üzengetnek, vagy éppen visszautasítják a kommunikációt, ami számos félreértéshez és konfrontációhoz vezet. Ahogyan Sepi fogalmaz: „[a] mi családukban szinte sohasem tudjuk, hogy ki miről mit gondol” (29.). Ez a diszfunkcionális működés folyamatos bizalmatlanságra, gyanakvásra készíti az elbeszélőt, aki háttéralkukat és összeesküvéseket feltételez testvérei között. Családjáról kialakított egyoldalú nézőpontját féltve őrzi, annak feloldására az esetek többségében kísérletet sem tesz. Kérdés nélkül ítélkezik a környezetéről, és ezt az egészségtelen beállítódást a rokonaira is kiterjeszti: „Kétségeimnek, mint nálunk annyi mindennek, az volt az alapja, hogy a családban mi bármit el tudunk képzelni egymásról” (109.). A történetek semleges, tárgyilagos bemutatásai és azok utólagosan kialakított szélsőséges magyarázatai az elbeszélő egyes szám első személyű nézőpontján belül kerülnek éles kontrasztba egymással. Ezzel Barnás remekül mutatja meg, hogyan képes főszereplője az egyszerű bizalmatlanságból szinte paranoiás állapotba hajszolni magát akár egyetlen bekezdésen belül: „Július hetében azonban rám telepedett a félelemmel teli gya-

nakvás. Nem is gyanakvás volt, inkább megézés. [...] A testvéreim eltitkolnak előlem valamit – ezzel keltem, ezzel feküdtem. Ez már nem megézés volt, hanem egy megalapozottnak hitt feltételezés. [...] A feltételezésből végül meggyőződés lett: a testvéreim elhallgatnak előlem egy fontos tény, ami kapcsolatban van anyánk halálával” (59.).

Az elbeszélő állandó gyanakvásának elsődleges tárgya anyja halála, amely nem sokkal az *Ontogenea* című, saját gyerekkorán alapuló, fiktív szövegének megjelenése után következett be. Az események időbeli közelsége nem hagyja nyugodni, ezért két ember után kezd el párhuzamosan „nyomozni”. Egyrészt a családot zsarnokként kontrolláló idős apja után, aki Sepi rögeszméje szerint felkavaró részleteket olvasott fel a könyvből nagybeteg, magatehetetlen anyjának. Másrészt önmaga, a család életét felforgató kötet írója után, kérdésessé téve alkotása publikálásának legitimitását.

Barnás regénye tulajdonképpen az íróvá válás feldolgozásának története, ami az elbeszélő esetében a gyerekkorral való szembenézést és ezen keresztül az önismeret kialakítását jelenti. A filozófusi pálya elhagyása és az *Ontogenea* megírása egy korábban végbement fejlődéstörténetet vázol fel, amelynek eredménye az elbeszélő öntudatra ébredése. Az önmaga számára mindaddig ismeretlen férfi belátja: „ebben a korban már nem tagadhatom el magam elől a saját valóságom fikcióját, gondoltam, mely fikcióba a család történetének fikciója is beletartozott” (51.). Az önismeret kialakítása azonban Sepi esetében a családon belüli pozíció elbizonytalanodásával jár együtt. Ugyanis fiatalkorra műalkotássá formálása olyan külső nézőpont felvételére kényszeríti az elbeszélőt, amelyből már nem lehetséges a történetek reflektálatlan megélése.

Az *Ontogenea* tartalmáról és ezáltal az elbeszélő gyerekkoráról csak apró részleteket tudunk meg. A cselekmény során készülő és megjelenő új, *H:M* című tanulmánykötetről pedig annyi derül ki, hogy Sepi rövid idő alatt írja meg Amerikában, egy idegösszeomlás története áll a középpontjában, és megjelenését követően jelentős díjat nyer. A két kötet nemcsak tematikus kapcsolatban áll Barnás Ferenc két utóbbi regényével, hanem *A kilencedik*¹ és *Másik halál* címeit is megidézik. Az *Életünk végéig* kihagyásokkal élő elbeszélés-technikájának, valamint Sepi személyiségének és családon belüli viszonyainak értelmezését segítheti, ha a 2006-os kötet gyerekelbeszélőjének és a 2012-es regény városban bolyongó, neurotikus főszereplőjének történeteire előzményekként tekintünk, azonban ez nem feltétlenül szükséges.² Miközben számos életrajzi párhuzam fedezhető fel az író és az *Életünk végéig* elbeszélője között,³ a szöveg nem szorítja magát a referencialitás keretei közé. A kötet fikcionalitását hangsúlyozza az előszó is, amelyet azonban a regény egyik szereplőjének, Lilnek szóló ajánlás követ. Az elbeszélő retrospektív alaphelyzete ellenére a régmúlta való visszatekintésekkel és időbeli előreugrásokkal megtöri a lineáris történetvezetést. Ezek alapján a szöveg az önéletírás és a fikció közötti átmenetet képező autofikció egyre népszerűbb műfajába sorolható.

A kilencedikben megjelenő pomázi telek, a rajta álló Kis- és Nagyházzal az *Életünk végéigben* az ország és a kontinens különböző részeire szétszóródott testvérek találkozóhelye, valamint a szülők és a gyerekkor emlékezetének őrzője. Egészen megrendítő, ahogyan az önmagát „idegennek” (168.), „betolakodónak” (250.) érzékelő látogatói során múzeumként járja végig egykori otthonát, megtekintve a fényképeket és anyjuk fekhelyét, amelyen nővére szigorú rend szerint őrzi az elhunythoz kötődő tárgyakat. Ezeknek a

¹ Ehhez lásd az elbeszélő megjegyzését az *Ontogeneáról*: „Mivel fikciós munkáról volt szó, belementem a címváltoztatásba. Nekem nyolc, gondoltam, legyen *Ontogenea*, sőt, ha a főszerkesztő úgy akarja, felőlem lehet akár *Kilenc* is” (50.).

² Vö. Domján Edit: „Kibeszélni a családot”, *Kulter*, 2019. december 2., <http://kulter.hu/2019/12/kibeszelni-a-csaladot/>

³ Lásd Barnás Ferenc: Az élet kényszerített bele (interjú), *Litera*, 2013. március 15., <https://litera.hu/magazin/interju/barnas-ferenc-az-élet-kényszerített-bele.html>

részleteknek a megfigyelésén és a hozzájuk kapcsolódó emlékfoszlányok felidőzésén keresztül derülnek ki részletek a Paulich család múltjáról. Az éveken keresztül tartó állapotromlás következtében lakhatatlanná váló ház megőrzése válik a testvérek kapcsolódási pontjává, beteljesítve ezzel elnyomó apjuk végakarátát. A szereplők környezetének bemutatása Barnás korábbi regényeihez hasonlóan itt is aprólékos, több esetben képes ellensúlyozni a szöveg jellembrázolásbeli gyengeségeit. Ilyen például a víz motívumának ismétlődése a különböző helyszíneken. A képek iránt érzékeny, azok természetéről rendszeresen gondolkodó elbeszélő vágya, hogy víz közelében élhessen, amelynek látványához az otthonosság és a biztonság érzeteit kapcsolja. Lillel való összetartozásának finom jelzése a történetvezetésben, hogy kiderül, a nő megismerkedésük előtt a Dunára nyíló kilátás miatt vásárolta meg Mester utcai lakását, amely később közös otthonuk lesz.

Annak ellenére, hogy a karakterek többsége kidolgozatlan marad, Barnás hitelesen ábrázolja a nagycsalád sajátos dinamikáját, amelyben folyamatosan változnak a viszonyok, így az évek során egyre halmozódó sérelmek és belső feszültségek mellett is megvalósulnak ideiglenes békekötések és összefogások. Ezek háttérben azonban magasztos célok helyett jellemzően a családtagok hatalmi törekvései és anyagi érdekei állnak. A cselekmény több részletét érintő keretezés (szülők halála, könyvmegjelenés, költözés, lázas betegség) és az *Életünk végéig* megírásával kapcsolatos csattanó alapján a kötet a főszereplő teljes, nagyjából zárt életszakaszának elbeszéléseként értelmezhető. Éppen ezért lesz az utolsó fejezetben Indonéziába költöző Sepi „[...] átadtam magam a tárgy nélküli mélázásnak, amiből percek múlásával az lett, mint nálam oly sok esetben: rossz előérzetek fogtak el” (446.) mondata igazán kiábrándító. Az elbeszélő bármiféle jellemfejlődés nélkül folytatja azt, amit egy évtizeddel ezelőtt elkezdett: az anyja halálán gondolkodva saját rögeszméit táplálja. Paulich Sebestyén (és Barnás Ferenc) részletesen dokumentált, szövevényes családtörténetében számos finoman kidolgozott, pontos részletet találunk, amely a nyelvezet egyszerűségével képes szembesíteni az olvasót a banális helyzetek és kapcsolatok drámaival. Ennek ellenére a szöveg több helyen vontatottá válik, egy idő után képtelenség bármiféle együttérzéssel vagy megértéssel fordulni az állandóan gyanakvó, a helyzeteket rendszeresen félreértő és túlmagyarázó elbeszélő felé. Az éveken keresztül tartó paranoia, az elhallgatások és a „mélázás” uralkodik a regényben, amely erős hiányérzetet hagy maga után.